

Halott a bunkerban

Az ellenségkutató

POLLACK, Martin
Galícia – Utazás egy
eltűnt világban
(Halasi Zoltán ford.)
Új Palatinus, 2009

„Reynaldo emlékére,
avagy hogyan
vesztettük el
a szocializmusba
vetett hitünket?
Magyar Lettre
Internationale, 48

„Húsvét
Chisinauban, avagy
egyedül a Hotel
Európában”
Magyar Lettre
Internationale, 97

„Nem
hagyhattam így”
(2000 beszélgetés)
2000, 2007. 1.

„Neue Planerhütte a Planneralpén. Kleine Rotbühel, Grosse Rotbühel, Schreinl, Hintere Gollingspitze, Planersee (fáklyás menet). Nagy jókedv és vidámság.” 1938 karácsonyán és az év fordulóján apám megint a hegyeket járta, grazi barátokkal és bajtársakkal, ezt még hozzátette a bejegyzéshez a túrákönyvben. Lehet, hogy ezek a Gestapo munkatársai voltak, ahol apám a II. osztályon dolgozott, amely „ellenségkutatóval és az ellenség leküzdésével” foglalkozott. Az 1939-es év folyamán átvette az osztály vezetését, mivel ugyanazon év november 29-én kinevezték kormány-segédtanácsossá és ezzel automatikusan előléptették SS-Hauptsturmführerré¹. Az egyik előléptetés feltételezte a másikat, e tekintetben minden pontosan be volt szabályozva. A biztonsági rendőrség és az SD feje, Reinhard Heyrich átiratot küldött az SS Heinrich Himmler alá tartozó személyzeti főosztályának:

„Tárgy: dr. Gerhard Bast SS-U-Stuf, SS-szám: 23.064

Fent nevezett 11. 20-i hatállyal kormány-segédtanácsosi kinevezést kapott, és ennek megfelelően az RdErl.RFSSuChdDtpoliRMdI S V 3 Nr. 72/38 v. 23. 6. 38² alapján SS-Hauptsturmführerré léptetendő elő.

Kérem, készítsék el az előléptetésről szóló okiratot, és az előléptetésről szóló közleményt jelentessék meg az SS-rendeleteket kihirdető közlöny következő számában.”

A terror bürokráciája különös vonzalmat fejlesztett ki magában a rövidítések iránt. Hogy ezek mit takarnak, azt egy idő után már csak a beavatottak tudták megfejteni; nem utolsósorban azért is alakult ez így, hogy az intézmények és az események valódi jellege eltűnhessen a rövidítések mögött. Minthogy az SS személyzeti főosztálya nem válaszolt rögtön, Heydrich hivatala még egy átiratot küldött, akkor már kiállították a kinevezésről szóló okmányt, valamennyi érintett hivatali szerv ellenjegyzésével, ami egy csomó papírt jelentett. A Gestapo mindennapos munkájában is rengeteg papír keletkezett, a legapróbb esemény is bonyolult procedúrává dagadt, felterjesztések, ellenjegyzések és iktatások végelethatalatlan sorozatává. Ezt nehéz volt összegezgetni arról a hatékony titkosrendőrségről kialakított képpel, amelyik mindenben rajta tartja a szemét és a fülét, és bármiféle, „a néptest bomlasztására és gyengítésére” irányuló próbálkozást csírájában elfojt. Valójában a Gestapót fojtogatták az irtózatos papírhegyek, ez azonban mit sem változtatott a szervezet jellegén.

1939 novemberében egy figyelmen kívül hagyott SS-Unterscharführer otthagyt egy szolgálati aktatáskát a Jugoszláviából Bécsbe menő vonaton, valóságos katasztrófa, úgyhogy az ügyre azonnal ráállt a grazi Gestapo, név szerint dr. Bast a II. ügyosztályról. Nagyon is elképzelhető volt, hogy a táskát máris államellenes egyének kezébe került. Dr. Bast táviratban utasította a spiefeldi határőrséget, hogy haladéktalanul indítson útnak három embert a táskát vizsgálására, a határőrállomás szolgálatban lévő parancsnok azonban eltolta magától a felelősséget, mondván, neki kevés az embere, az Állr. (Államrendőrség) bécsi hivatala talán tud tenni valamit, végül is a vonat oda tart. Dr. Bast ezt diktálta türelmetlenül:

„Azonnal indítsa útnak a hivatalnokokat – nekem mindegy, hogy csinálja, mondja dr. Bast, a lényeg, hogy azonnal indítsa útnak őket, mert mire a bécsi Állr. megmozdul, addigra ezek már rég ott lesznek Bécsben – szóval, kérem, vegye ezt tudomásul – Heil Hitler és indulás. Indulás!”

További táviratok jöttek-mentek, közben a leibnitzi határrendőrséget is riasztották, és bekapcsolódott az ügybe a grazi Gestapo III. ügyosztálya is, ennek vezetőjével, dr. Witiskával megegyeztek, hogy két hivatalnokot Spiefeldbe vezényel. Akkor jött a hír, hogy Bruck an der Murnál a vonaton megkerült a táskát, sőt hogy még aznap el is küldték Grazba az állomásra a vasútországnek, azok meg, ahelyett hogy haladéktalanul jelentést tettek volna róla, a táskát egyszerűen félretették. Ez a türelmetlen hanyagság újabb vizsgálatot tett szükségessé.

Öt évvel később a két Gestapo-hivatalnok útjai ismét keresztezték egymást, ezúttal Szlovákiában. Witiska az Einsatzgruppe H vezetőjeként tevékenykedett ott a biztonsági rendőrség és az SS megbízásából, apám pedig a parancsnoksága alá tartozó Sonderkommandót irányította.

1939-es nyári szabadságát apám ismét a hegyekben töltötte. A Haindlkarhüttében az Enns-völgyi Alpokban, egy Gaisbauer nevű hegyi vezető és egy bizonyos Käthe társaságában. Apám megszállott hegymászó volt, nyáron és télen, kötéllel, hegymászócsákánnyal és mászóvasakkal, síléccelel és fókabőrrel. Hogy ez a Käthe ki lehetett, nem tudom, csak a keresztnéve van benne a túrákönyvben, a személyével kapcsolatban nincs megjegyzés, viszont van pár szó a mászásról: „Szép az idő, bár elég hideg. Nagyon remek és főleg kemény mászás, éles sziklák.” Lehet, hogy a számos fénykép egyikén, melyeket apám túráiról őrzök, Käthe is látható; ő azoknak a szöges bakancsos, térdnadrágos, rövid hajú, magukat sosem sminkelő lányoknak az egyike, akik szóról szóra úgy néztek ki mind, ahogy azt a ideológia előírta. Valamikor aztán Käthe is eltűnt apám életéből, valószínűleg anélkül, hogy mélyebb nyomot hagyott volna benne.

Apám magánéletéről, arról, hogy ő milyen volt, hogyan gondolkodott, nem sokat tudok, tulajdonképpen semmit. Személye máig homályban marad előttem, olyan figura, akinek alig kivehetők a kontúrjai. Rendkívül jóvágású volt, mondta nagyanyám – ettől a kijelentéstől a kép nem lett plasztikusabb. A legtöbbit, azt hiszem, még mindig a fényképek árulnak el róla, például az, ahol sielés közben látszik, ahogy az akkori idők furcsa testtartásával, előredőlve siklik le egy meredek lejtőn, rettenthetetlen bátorsággal.

A jóvágású mellett ez volt a másik jelző, amit nagyanyám előszeretettel használt, amikor apámról beszélt, bár ez ritkán fordult elő. Hogy bátor. Én is próbáltam ugyanolyan bátornak látszani, amilyen ő lehetett. Emlékszem, egyszer Linz közelében Ofteringben nyaraltunk nagyapámmal, egy parasztnál, akinek volt egy fia, alig idősebb nálam valamivel. Gyakran játszottunk vele a pajtában, ahol a szénát tárolták; csodálatos illata volt. Volt ott egy hosszú gerenda, fönt a magasban, átérte az egész épületet, fölötte a tető, alatta semmi, azon egyszer négykézláb végigmásztam – annyira bátor azért nem voltam, hogy két lábon, felegyenesedve menjek végig rajta. Amikor nagyapám engem keresve bejött a pajtába, meglátta, ahogy lassan mászom odafönt a gerendán. Csöndben megállt ott lent, mesélte később, nem mert a nevemen szólítani. Olyan négy-öt éves lehettem akkor. Olyan bátor akartam lenni, mint az apám.

Az egyik képen apám egy széles szántóföldön áll, a távolban egy darabka erdő látszik. Alakja élesen elválik a felhőtlen égtől, nem látszik, mi nő a földön, lucerna vagy repce, lába terpeszben, keze hátul összefonva, az állát felszege, tekintetét a távolba meríti. Az egész figurából, aki olyan, mintha egyenesen a rögből nőtt volna ki, eltökéltség árad. Keménység. Megközelíthetlenség. Talán durvaság is. Ahogy ott áll, beillene azok közé a szobrok közé, amelyek az 1936-os berlini olimpiai stadionba készültek, Josef Thorak vagy Arno Breker műhelyében. A győztes. Vajon csak játékból vágta magát ilyen pózba, a fénykép készítője kedvéért, vagy olyannak mutatja a kép, amilyen volt?

Nem tudom.

Bizonytalanságom abból ered, hogy egy úgynevezett intakt családban³ nőttem fel, egy olyan apa mellett, aki nekem mindig olyan volt, amilyen egy apa lenni szokott, egy jó apa ráadásul. Valószínűleg ez tartotta vissza anyámat attól, hogy az igazi apámról beszélgessem velem, hogy meséljen róla, ezt még a második férje távollétében sem tette, nem illett. Ilyet nem csinál az ember! Ezt nem találok helyesnek! Ilyesféle mondatokat anyám gyakran használt, hajlamos volt szigorú erkölcsi ítéleteket formálni, jóllehet lényének másik fele nagyon lágy volt, nagyon nőies.

A helyzet főleg attól lett ilyen bonyolult, hogy az igazi apám betört anyám házasságába és elrabolta őt az első férjétől, ahogy ezt mondani szokás. Amikor én megszülettem, anyám még házasságban élt, ugyanazzal az emberrel, akivel nem sokkal az én igazi apám halála után ismét házasságot kötött. Ezért viselem én a mostohaapám nevét, minden papíromon, még a születési anyakönyvi kivonatomban is ő szerepel apaként. Hogy vajon már akkor is tudta-e, hogy én egy másik férfitől vagyok, azt soha nem tudtam meg. Csak annyit tudok, hogy velem is, anyámmal is rendkívül nagyvonalú volt, valószínűleg mindenkinél jobban szerette az anyámat.

Még össze voltak házasodva, amikor anyám világra hozta egy másik férfi gyermekét, egy zabigyereket, ez voltam én. És amikor a háború utáni kavargásban egyszer csak ott állt anyám, mint egy körözött háborús bűnös özvegye, nevelőapám ismét magához vette, a gyerekekkel együtt, pedig a gyerek nem az övé volt. Soha nem éreztem úgy, hogy zabigyerek vagy nem kívánatos gyerek volnék.

Ezek a szövevényes családi viszonyok hozzájárultak ahhoz, hogy nálunk Linzben minden olyasmiről, ami akár a legtávolabbról is érintette ezt az időszakot, ami az én vér szerinti apámmal volt kapcsolatos, mélyen hallgattak, ez tabu volt. Erről majd később mesélek neked, mondta néha anyám, de erre soha nem került sor, én pedig soha nem nyaggattam. Ilyet nem csinál az ember! Vajon anyám azzal, hogy hallgatott, halott apám végakarátát teljesítette? Ahogy most próbálom magam e mögé a rövid, egyszerű felépítésű mondat mögé elbarikádozni, hogy így védekezem mindenfajta meghittség, érzelmesség ellen, ráismerek magamra, az ismeretlen apa képmására, aki energikusan felszegezi az állát és tekintetét a távolba meríti. Megközelíthetetlen. Érzelmünket nem mutatjuk ki, megtartjuk őket magunknak. Ez nekem is véremmé vált.

Egyáltalán örököltem tőle valamit, van bennem valami tőle? Tisztára, mint az apja, mondta nagyanyám szeretettel, valahányszor anyám arról mesélt, hogy milyen verekedős vagyok. A két nő ritkán találkozott egymással. Nagyanyám néha eljött hozzánk Linzbe, de anyám soha nem utazott Amstettenbe: azelőtt ott élt a vér szerinti apám, a szülei akkor is ott éltek, a város tabu alatt állt, csak én mehettem oda. Úgy beszélgettünk rólam a jelenlétemben, mintha ott se volnék. Rettenetesen verekedős voltam az iskolában, erről számolt be anyám a nagyanyámnak. Nagyanyám fejét csóválta és boldogan elmosolyodott, tisztára, mint a Gerhard, mondta azután. Én egy magánelemibe jártam, az iskola a Püspöki Tanári Szeminárium épületéhez csatlakozott, minden tanár szerzetes atya volt.

Az első probléma akkor merült fel, amikor 1950-ben beiskoláztak: nem voltam megkeresztelve. Emlékszem, ahogy anyámmal ülök egy helyiségben, velünk szemben egy szelíd tekintetű férfiú, keményített fehér gallérja volt (a mi atyáink nem reverendában jártak, hanem civilben), nála iratkoztunk be. Vallása? kérdezte, és már írta volna is be automatikusan, hogy katolikus. Istenhívó, mondta naivan anyám. Az atya visszahőkölt és felnézett. Azokban az években minden osztrák tudta, mit jelent ez: az istenhívók, azok a nácik voltak, az igazi nácik, nem az ártalmatlan társutasok. Anyám lefegyverzően nézett a tanító atyára. Szép nő volt, akkoriban 39 éves, de fiatalabbnak látszott, és elragadóan tudott mosolyogni. Tudta, hogyan érje el, amit szeretne, elég volt felöltöni a mosolyát. Az atya azonban nem hagyta, hogy anyám az ujjá köré csavarja. Ez nem megy, nagyságos asszonyom, mondta mereven, nálunk nem. Nem volt más választás, mint hogy megkereszteljenek – az egészről már csak arra a sós ízre emlékszem a nyelvemen.

A stifterstrassei tanárok szelídek voltak és jószívűek, egészen másminyenek, mint amilyen atyákról a katolikus iskolákba járók számolnak be mostanság országszerte. Nem emlékszem, hogy akár engem, akár valamelyik osztálytársamat valaha is megverték vagy a sarokba állították volna. A mi osztályunk tanítója egy fiatal, szőke férfi volt, a hangja szelíd, arcvonásai lágyak, Wilhelm Hubernek hívták. Emlékszem, minden alkalommal elpirult, valahányszor anyámmal beszélt, anyám ezt láthatóan élvezte. Csak ne volna olyan verekedős, mondta néha gondterhelten Huber tanító, de nem igazán haragudott, amúgy pedig nemigen volt mit mondania rólam. Anyám csak bólogatott, végül is minden nap két-falakkal és szakadt ruhában érkeztem haza. Reggel mindig csinosan megfésülve indított útnak, a hajamban egy csattal, nehogy a fürtjeim a homlokomba hulljanak (a csatot már a kertkapuban eldobtam), délben pedig megint úgy állítottam be, mint egy csavargó, aki egyebet se tesz, mint az utcán hempereg.

Az apja is ilyen verekedős volt, mondta a nagyanyám. Mikor a mostohaapám bejött a szobába, a két nő elnemt. Mostohaapám hangsúlyozottan udvarias volt a nagyanyámmal, rendes, de távolságtartó. Nagyságos asszonynak hívta, és kezét csókolt neki. Csak három évvel volt fiatalabb nála. Nagyanyám mélységesen csodálta őt, egy igazi úr, mondta, amikor megint Amstettenben

voltunk, és – ámbár ez ritkán fordult elő – a mostohaapámra terelődött a szó. Linzi házunkat nagyanyám villának hívta. Milyen pompás kertje van! És azok a virágok – isteniek! És ez a Herr Pollack – egy igazi úr! Röviden ejtette a szót, a végén úgy szólt az r hang, mint egy kardsuhintás. Minden ízében úr. Kifogástalan modorú. Nagyanyám nagyon sokat adott a modorra. Első volt a kifogástalan modor és a becsületes viselkedés. Apád mindig becsületes volt, ezt sose felejtse el, mondogatta nekem.

1939 szeptemberében Hitler lerohanta Lengyelországot. Az apámtól rám maradt személyes és hivatalos papírokon – nem sok ilyen van – a háború kitörésének semmi nyoma. Mintha apámat meg sem érintette volna. Graz messze volt Danzigtól és Varsótól, Lengyelországot néhány hét alatt térdre kényszerítették. Villámháborúról beszéltek, ez férfiasan hangzott. A Lengyelország elleni hadjárat során fordult elő először, hogy fontos szerepet játszottak az *Einsatzgruppen*, hivatalos nevükön „a Biztonsági Rendőrség és az SD Bevetési Csoportjai”, népies nevükön „a guruló Gestapo”. Ezeknek a Hitler parancsára életre hívott, a Gestapo, a Kripo⁴ és az SD tagjaiból összeállított egységeknek a bevetésére már Ausztria és aztán Csehszlovákia megszállása idején is sor került, az volt a feladatuk, hogy a „birodalommal szemben ellenséges elemeket” elfogják és megsemmisítsék. De az igazi nagy próba Lengyelországban várt rájuk, ahol az Einsatzgruppék a harcoló csapatok sarkában nyomultak előre, hogy a meghódított területeket mindenfajta ellenséges elemtől megtisztítsák – Reinhard Heydrich egyenesen úgy fogalmazott, hogy „népi szempontból” kell „kitakarítaniuk” a területeket, vagyis meg kell tisztítaniuk „a zsidóságtól, az értelmiségtől, a papságtól és a nemességtől”. Ennek a feladatnak a megbízottak gondosan eleget tettek. Az Einsatzgruppék olyan mobil gyilkoló-csoportok voltak, akik nem a hadsereg vezetése alá tartoztak, hanem kizárólag Heydrich, Himmler és Hitler alá. Utóbbiaknak egyetlen vágyuk volt: hogy a hozzájuk befutó jelentésekben folyamatosan egyre növekvő számú áldozatról olvashassanak.

Aki vezető beosztásban dolgozott a Gestapónál, számíthatott rá, hogy előbb-utóbb beosztják valamelyik Einsatzgruppéba. A szervezetben belül szigorú rotációs elv érvényesült, az embereket rendszeresen áthelyezték egyik helyről a másikra, vagy elvezényelték őket valamelyik Einsatzgruppéhoz. Senki sem maradhatott túl sokáig egy helyen, nehogy szoros kapcsolatokra tegyen szert, és mindenkinek helyt kellett állnia külföldön a népiségért vívott harcban, ha megkapta a bevetésre szóló parancsot.

1940 februárjában apám még a belső ellenséggel foglalkozó osztályt vezette a Gestapo grazi hivatalában. Stájerországban ekkortájt került sor az első bátorítatlan ellenállási akciókra, robbantásos merényletek történtek vonatok ellen, ezeket kisebb csoportok hajtották végre, a náci rezsim ellen fellépő ausztriai szlovének vezetésével. 1940 áprilisában a Judenburghoz közeli vasúti szakaszt érte robbantásos merénylet, a vizsgálatot dr. Gerhard Bast vette át. Alapos nyomozás és a szemtanúk beszámolóinak egybevetése után körözést adott ki néhány személy ellen, ezek valamennyien „szláv hangsúllyal beszéltek a németet”.

Még mielőtt a vizsgálatok befejeződtek volna, apám szabadságra ment. Tirolba. Nagy hegyi túrára, sível végig az Öt-zölgyi Alpokon. Vajon a hegyek valamiféle menekvést jelenthettek neki, menekvést a hétköznapiaktól, a Parkring 4-számú épületétől, melyben a grazi Gestapo székelt? Szabadsága első napjaiban apám egyedül volt. Söldenből elindulva nagy iramban végigment a Rettenbachtalon, majd a Pitztalerjöchlön át elgyalogolt a Braunschweiger Hüttéig, a menedékház azonban ebben az időben még nem nyújtott teljes szolgáltatást, így apám kénytelen volt az úgynevezett téli helyiségben éjszakázni. „Elfogadható” jegyezte fel a túrakönyvében. A következő napokban egyedül megmászta a Wildspitzét, a Fernerkogelt, a Mittagkogelt, a gleccsereken mély hó várta, a Rettenbachjochra érve sűrű ködbe került, majd hóvihar kerekedett. Egy héttel később csatlakozott hozzá egy barátja, akivel hüttéről hüttére, csúcsról csúcsra vonultak, végül ismét befutottak Söldenbe. Apám összesen 18 napig volt úton, egész szabadságát a tiroli hegyekben töltötte.

„Lehet, hogy ez az utolsó hegyi sítúra hosszú időre!” írta befejezésül. De 1940-ben még több utazást tett, az egyik szolgálati út volt. Egy tucat olyan fotó van a birtokomban, amely ezt igazolja, jellegzetes itáliai motívumok látszanak rajtuk. Ostia, római romok, mögöttük pínéák, az előtérben egy német egyenruhás férfi; egy hatalmas palota, valószínűleg Rómában, a fasizmus monstruózus stílusában, előtte sötétbőrű örök, festői turbánnal a fejükön, fehér nadrágban, bő klepetusban, kis zászlócskával díszített lándzsával, bent a folyosókon is ilyen örök állnak, abesszín operettfigurák. Egy másik képen talán SS-egyenruhások csoportja látható, amint kivonulnak egy

Pavel Petr

***

Tekintetteddel mutatod meg azt, ami a sajátunk.
 Ő, az a tekintet – minden irányba szállingózó hó.
 Fényjelenés.
 Elnapolbatatlan sötétség.

*

Azok a fiúk jelenést bordanak magukban,
 tarts ki, tarts ki még egy percig, ne légy bülye,
 és meglátod a tengert, megérezed a só ízét,
 s utána a bermelínillatot.

*

Azokban a fiúkban megvan a készség,
 hogy irdatlan magasságokból nézzenek rád,
 közelről szemük se rebben,
 messzi idegenből viszont gúzsba köt.

*

Azok a fiúk a tanulószobában
 a könyvek bosszú sora mellett esnek zavarba,
 izmos karjuk, keskeny derekuk
 árulja el győzelmüket.

*

Azok a fiúk akár egy testet öltött basználási utasítás –
 milyen lassan tárul föl az apály,
 az ő föltáruló, korai ébredésből sarjadt ellenállhatatlan bájuk,
 a hegyi gyopárok megamnyi éles csillaga.

*

Azok a fiúk mint amikor borzolódni kezd a felszín –
 magad mögött bagyni a szárnyakat, delfinné válni, magad mögött bagyni
 a kiáltást,

és alattuk a mostari mély víz,
 minden hely minden méltósága tovatűnik az izmok játékában.

*

Azok a fiúk, akik csak fürödni mennek
 az előrehaladott éjszakában, gyors félórákban,
 akár az akácfa az akácok között, melyek fölél obeliszk emelkedik,
 pontok a fényhozó kettősfogatok vegyes záporában.

*

Az a fiú akár egy egyenlő karú gyertyatartó –
 a láthatár összetört, lázad van, vetkőzz,
 jöjj, Argó, te ki oly batékonyan hasítod a vizet,
 költő vagy? hazugság, csak egy veszélyes színekben rekedt illúzió.

CSEHY ZOLTÁN FORDÍTÁSAI

teraszra és szemügyre veszik az olasz tájat. Egyenruhás német bildungsbürgerek¹. Látogatás a római szövetségesnél, félig szabadság, félig kötelezettség. Csak egy olyan fénykép van, amelyik találós kérdést ad fel: „Šibenik 1940”, ez áll a hátulján, csak hogy Šibenik Dalmáciában van, az pedig 1940-ben még Jugoszláviához tartozott. Elképzelhető, hogy SS-tisztek egy csoportja az 1940-es évben Jugoszláviába látogatott egyenruhában?

Ebben az évben apám egy másik utazást is tett Jugoszláviába. Erről az útról is, melynek során először Szlovéniát, gyerekkora színhelyeit, Gottscheét és Tüffert (ott találkozott unokatestvérével, Guidóval) kereste fel, aztán tovább ment Zágrábra, onnan meg Szarajevóba, végül Belgrádba, bőségesen készültek fényképek. Egész csomagnyi felvétel van a birtokomban, mindegyiken tipikus témák és helyszínek, ahogy a turisták szokták ezeket fényképezni: a Jelasics-emlékmű Zágrábban és előtte a piac, a parasztasszonyok meg a járőrelők meleg öltözetéből arra lehet következtetni, hogy vagy év eleje vagy tél eleje lehetett, mindenesetre már nincs vagy még nincs hó. Egy másik képen jelentéktelen, külvárosi kinézetű, szegényes külsejű kertés ház látszik, az út zúzalékkövel van felszórva, a kép hátulján ez áll: Vrhovec 41. Vrhovec-ben, Zágráb külvárosában, a családi hagyomány szerint nagyapám nővérének, Káthinek volt háza, valószínűleg beházasodás révén. Mivel neki nem volt gyereke, halála után az egyemeletes kis kertés házat a húga fia, Guido örökölte meg, akit egy laškói felvételen lehet látni. A Vrhovec 41-es számú ház esetében tehát alighanem Guido lakhelyéről lehet szó. Apám talán ott lakott zágrábi tartózkodása idején. A félzsídó unokatestvérénel. Belgrádban esős idő volt, az utcán alig lehet járőrelőket látni, minden szürkének és vizesnek hat. Beograd, Prestoltrg., Beograd, Krlja Aleksandra. Figyelemre méltó, hogy a képeket szerbhorvát nyelven látta el felirattal, nem németül. Ugyanúgy, ahogy mindig Laškót és Kočevjét írt, sohasem Tüffert és Gottschee-t. Tudott szlovéniul? Lehet, hogy felszedett egypár morzsát, végül is elég sokszor járt ott. Az SS-kérdőíven, amely benne van a személyi anyagában, az arra vonatkozó kérdésre, hogy beszél-e idegen nyelveket, azt válaszolta, hogy „nem”.

Mit csinált ezen az úton? Szabadságra nem utazhatott oda, a szabadságát már felhasználta a tiroli hegyekben. Tulajdonképpen csak egyetlen lehetőség maradt: 1940-ben rengeteg német turista utazgatott Jugoszláviában, csupa fiatal ember, mind civilben, de a frizurájuk, tartásuk, határozott fellépésük egyaránt katonásnak hatott. Mindegyiküknél volt fényképezőgép, és ők, ami csak eléjük került, azt mind lencsevégre kapták; hidakat, vasútállomásokat, gyárakat, bármilyen objektumot, ami katonai szempontból érdekes lehetett. Például légitámadás esetén. A jugoszláv rendőrség és a kémelhárítás pontosan tudta, kinek a megbízásából utazgatnak ezek az emberek, de nem tehetek semmit ellenük, a délszláv királyság és a hitleri Németország között jó kapcsolatok álltak fenn, még ha egyáltalán nem bíztak is már a németekben.

Szóval kémkedni ment. Az SD-nek kémkedett? De hát annak voltak külföldön emberei. Vagy a katonai elhárítás kérte kölcsön a grazi Gestapo hivatalnokait? El lehet képzelni ilyesmit, a két szervezet közti rivalizálást figyelembe véve? Toborozták vajon az útra az embereket, vagy azok önként jelentkeztek? Apám mint született alsó-stájer, akinek rokonai élnek Szlovéniában, úgyszólván predesztinálva volt erre a küldetésre. Na és neki, neki vajon az út szolgált ürügyül arra, hogy meglátogathassa a rokonait Jugoszláviában és a barátait Kočevjében, vagy fordítva, a rokonait és a barátait használta álcázásul az utazáshoz? Az útról készült összes kép turisztikai jellegű, elfátyolozott nők Szarajevóban, utcaképek, lakóépületek, piaci jelenetek. Vajon a más témájú fényképeket leadta valahol? Lehet, hogy ügynökökkel is találkozott, Gottschee/Kočevjében, Tüffer/Laškóban és Zágrábban. Volt a jugoszláviai német kisebbségnek épp elég tagja, aki erősen vágyott rá, hogy ez a vidék is a Német Birodalomhoz tartozzék. Az utazás célja így vagy úgy, de mindenképpen olyan információk megszerzése lehetett, amelyek segíthettek előkészíteni a Jugoszlávia elleni támadást, ami csakugyan el is következett 1941. április 6-án.

(részlet)

HALASI ZOLTÁN FORDÍTÁSA

¹ Századossá.² A rövidítés feloldása: az SS Birodalmi Vezetőjének és a Belügyminisztériumon belül működő Német Rendőrség Főnökének 1938. június 23-án kelt, 72/38-as számú körrendelete – ennek értelmében a rendőri rangfokozatokat összeigazították az SS-rangfokozatokkal, egyik a másikra átváltható lett. A német rendőrség tagjai átléphettek az SS-be, a rendőrség egyre jobban átpolitizálódott, Himmler politikai hatalma nőtt.³ Intakt családnak nevezik az olyan családokat, ahol a gyerekek mindkét (vér szerinti és örökbe fogadó) szülővel együtt élnek.⁴ A Kriminálpolizei (bűnügyi rendőrség) rövidítése.⁵ Művelt polgárok.